

Riigikogu otsuse „Kaitseväe kasutamise tähtaja pikendamine Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel Euroopa Liidu sõjalise abistamise missioonil Mosambiigis“ eelnõu seletuskiri

Sissejuhatus

Käesolev Riigikogu otsuse eelnõu võimaldab panustada kuni kolme kaitseväelasega Euroopa Liidu (EL) sõjalise abistamise missioonile Mosambiigis. Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi poliitika planeerimise osakonna nõunik Pearu Pirsko (pearu.pirsko@kaitseministeerium.ee) ning vastutav jurist on Grete Toompere (grete.toompere@kaitseministeerium.ee).

EUMAM Mozambique

Euroopa Liidu Nõukogu lõi 12. juuli 2021 otsusega 2021/1143/ÜVJP väljaõppemissiooni EUTM Mozambique (European Union Training Mission in Mozambique). Otsuse tegemisel lähtuti Mosambiigi Vabariigi presidendi 3. juunil 2021 esitatud palvest aitamaks riigil toime tulla 2017. aastal Mosambiigi põhjaosas Cabo Delgado provintsis lahvatanud kriisiga. Missioon käivitati 15. oktoobril 2021 Euroopa Liidu Nõukogu otsusega 2021/1818, väljaõppetegevusega alustati sama aasta novembris.

Cabo Delgados algas kriis, kui sotsiaal-majanduslikest probleemidest kasu lõikavad äärmusislamistlikud terrorirühmitused, kuhu kuuluvad kohalikud ja Islamiriigi (ISIS) välisvõitlejad, võtsid oma kontrolli alla osa provintsi territooriumist. Lisaks Euroopa Liidu väljaõppemissiooni tegevusele on julgeolekuolukord Cabo Delgados viimastel aastatel paranenud tänu Rwanda ja Lõuna-Aafrika Arenguühenduse (Southern African Development Community – SADC) vägede kohalolule. Väiksemad rünnakud tsiviilisikute ning Mosambiigi relvajõudude (Forças Armadas de Defesa de Moçambique – FADM) vastu on endiselt sagedased. Operatsiooni tegevus toetab kohalike julgeolekujõudude võimekust äärmusrühmituste vastu võitlemisel pidevalt, mistõttu on operatsiooni tegevus jätkuvalt vajalik stabiilsuse tagamisel Aafrikas.

EUTM Mozambique'i eesmärk oli toetada Mosambiigi relvajõudude sõjalise võime arendamist, et nad suudaksid iseseisvalt võidelda Cabo Delgado provintsis terroristlike rühmituste vastu. Selle saavutamiseks keskenduti Mosambiigi relvajõudude väljaõppele ning relvajõudude nõustamisele kõikidel tasanditel (väljaõpe inimõiguste alal ning rahvusvahelise humanitaarõiguse, tsiviilisikute kaitse ja õigusriigi põhimõtete austamise kohta). 2024. aasta märtsiks täideti missiooni esialgse mandaadi peamine strateegiline eesmärk Mosambiigi relvajõudude väljaõppe tõhustamisel, mille tulemuseks oli 11 kiirreageerimisüksuse väljaõppe lõpule viimine.

Euroopa Liidu liikmesriigid teevad operatsiooni tegevuse üle poliitilist kontrolli ning annavad strateegilisi suuniseid Euroopa Liidu poliitika- ja julgeolekukomitee (Political and Security Committee – PSC) kaudu. Tulenevalt Mosambiigi valitsuse palvest ja lähtudes jätkuvalt ebastabiilsest olukorrast riigi põhjaosas, on Euroopa Liit otsustanud missiooni tegevust jätkata muudetud mandaadi alusel. Alates 2024. aasta septembrist alustas Mosambiigis tegevust uuenenud

mandaadiga missioon, mis nimetati ümber sõjalise abistamise missiooniks (European Union Military Assistance Mission – EUMAM). Uuendatud mandaat kuni 2026. aasta suveni näeb ette riigi relvajõudude nõustamist väljaõppetsükli korraldamisel ja jätkusuutlikkuse tagamisel. Sõjalise abistamise missioon tegutseb väljaõppemissiooniga võrreldes väiksema isikkoosseisuga ja keskendub varasemast enam strateegilise taseme nõustamisele, et saavutada sihtriigis iseseisev kiirreageerimisüksuste väljaõppe võimekus.

Missioonist võtab osa 10 riiki (Portugal, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Itaalia, Rumeenia, Belgia, Hispaania, Kreeka ning Leedu). Missiooni juhtriik on Portugal, kelle jaoks on Mosambiigis toimuv kõrge poliitilise tähtsusega. Ülem on brigadikindral Luís Machado Barroso.

Eesti panus

Euroopa Liidu missioonil EUMAM Mozambique osalemine on Eestile oluline instrument panustamiseks 2022. aasta märtsis vastu võetud Euroopa Liidu strateegilises kompassis heakskiidetud eesmärkide täitmisesse, kus kriisiohjel on oluline roll. Lisaks on Eesti huvides arendada koostööd strateegiliste Euroopa Liidu lõunatiiva liitlastega. Antud operatsioonile panustamine on oluliselt tihendanud Eesti suhteid missiooni juhtriigi Portugaliga, mille poliitiline tasand on korduvalt tänapäeval Eestit panuse eest neile olulisse missiooni. Koostöö tulemus väljendub Portugali aktiivses panustamises Balti õhuturbemissioonile Ämarist – Portugali hävitajad roteeruvad Ämarisse nii 2025. kui 2026. aastal. Varasemalt on Portugal panustanud Balti õhuturbesse Šiauliaist seitsmel korral.

Eesti oli üks esimesi riike, kes teatas Portugalile oma kavatsusest missiooni panustada. Seni on Eesti Mosambiigis mehitanud õiguspärase ametikohta. Alates 2021. aasta detsembrist on panustatud kokku 8 õiguspärase õiguspärase ametikohta, operatsioonil on osalenud ka reservväelased ning üks tsiviilteenistuja. EUMAM Mozambique'i raames on Kaitseväge õiguspärase ametikohtadelt operatsioonilt vajaliku kogemuse omandanud, mistõttu mehitab Eesti 2025. aasta septembrist Kaitseväge vajadustega paremini sobiva ametikoha operatsioonide juhtimise erialal (*J3 Current Operations Battle Watch*). Uus ametikoht annab Kaitseväge nooremohvitseridele võimaluse kogemuse omandamiseks operatsioonide taktikalises juhtimises ning olukorrateadlikkuse tagamises. 2026. aastal plaanib Eesti jätkata panustamist ühe kaitsevägega, mandaati taotleme kuni kolme kaitsevägega panustamiseks.

Õiguslik alus

Riigisisises õiguses on osaluse õiguslik alus riigikaitseaduse (edaspidi *RiKS*) § 30 punkt 2, kuivõrd tegemist on ÜRO põhikirja VI ja VII peatükis sätestatu alusel rahu ja julgeoleku säilitamise või taastamise eesmärgil korraldatava sõjalise operatsiooni või rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtete ja normidega kooskõlas oleva muu sõjalise operatsiooniga. Tulenevalt RiKS-i § 34 lõikest 1 otsustab Riigikogu Kaitseväge kasutamise rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil eraldi otsusega.

Mosambiigi ja EL-i vahel on 2024. aasta augustis sõlmitud missiooni staatuse kokkulepe kooskõlas Euroopa Liidu lepingu artikliga 37 ja Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 218, et tagada EUMAM Mozambique'i isikkoosseisu (sealhulgas Eesti lähetatavate kaitseväelaste) privileegid, immuuniteet ning lisagarantiid.

Panustamisega seotud kulud

2026. aastal on missioonil osalemisega seotud Kaitseväe tegevuskulude maht hinnanguliselt 40 869 eurot (käibemaksuta), mis kaetakse Kaitseministeeriumi valitsemisala eelarvest.

Eelnõu kooskõlastamine

Vabariigi Valitsuse istungile esitatav eelnõu on kooskõlastatud Justiits- ja Digiministeeriumi, Välisministeeriumi ja Rahandusministeeriumiga ning arvamuse on avaldanud Kaitsevägi.